

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філософських наук,
професора Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

В. В. ПОПКОВА на на дисертацію

ГАЛЬЧЕНКО МАКСИМА СЕРГІЙОВИЧА

**«ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ВИКЛИКАХ
ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ (соціально-філософський аналіз)»**

подану на здобуття наукового ступеню

доктора філософських наук

зі спеціальності 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії.

Дисертаційна робота Гальченко Максима Сергійовича *"Потенціал творчого мислення у викликах глобального світу (соціально-філософський аналіз)"* (Науковий консультант - Ільїн Володимир Васильович, доктор філософських наук, професор) присвячена фундаментальній проблемі сучасного суспільного буття — проблемі можливості та дійсності застосування потенціалу творчого мислення в умовах глобальних викликів ХХІ століття.

Примітно, що діалектика «виклику - і - відповіді» яка була представлена ще в роботах А. Тойнбі у першій половині ХХ століття, сьогодні увійшла в лексикон не тільки вчених, але й політиків, бізнесменів, силовиків, представників найрізноманітніших соціальних груп і страт. Дійсно, глобальний світ множить виклики і ускладнює їх, тому так запотребований творчий потенціал людської думки. Дефіцит цього потенціалу може трагічно позначитися на долі не тільки окремих народів, а й усього людства.

В даному контексті надзвичайно актуальною є теза автора про те, що творче мислення було завжди і, тим більш, є сьогодні найважливішим засобом виходу зі складних і суперечливих ситуацій історичного розвитку. Саме ця тема цікавить і надихає здобувача, який прагне різнобічно вивчити роль творчого мислення у розвитку і трансформації соціуму, оцінити вплив креативного чинника на різні сфери суспільного життя.

Відповідно до цієї філософської тези автор визначає **об'єкт дослідження** - *творчий потенціал мислення*, тобто той сегмент розумового процесу, який містить в собі «фермент креативності».

В рамках цього об'єкта відокремлюється **предмет дослідження** - *той елемент розумового креативу, який проявляється в теорії соціокультурного пізнання і практиках формування наукової освіти*.

Заслугує на увагу широка методологічна база, що з'єднує в собі методи філософії науки, феноменології, філософської антропології, синергетики, філософії освіти і т.д., на основі якої здобувачеві вдалося різнобічно проаналізувати феномен творчого мислення як в розвитку філософського знання, так і в масштабі когнітивної практики.

Предмет свого дисертаційного дослідження М.С. Гальченко розглядає перш за все в соціально-філософській площині (див. *Розділ 1. Феномен мислення у параметрі соціально-філософського дослідження*). Він прагне з'ясувати то як в процесі трансформацій соціокультурного простору та сфери філософського пізнання складається історична доля мислення; як проблематика мислення інтерпретується в світовій філософській традиції; як в умовах глобалізації сучасні розумові дискурси впливають на процеси консолідації або, навпаки, руйнування життєвих сенсів.

Наступним етапом дисертаційної роботи є аналіз *теоретичних інтерпретацій самого концепту мислення*, тобто того як розкривається таємниця мислення в двох найважливіших площинах: а) системі *філософської гносеології* і б) системі *науково-теоретичного пізнання*. (Див.: *Розділ 2. Концепт мислення в системі філософського і науково-теоретичного пізнання*) . Погодимося з таким порівнянням і навіть взаємної опозицією цих систем. Адже мислення, яке здійснюється в рамках філософського пізнання багато в чому виховане на платонівському імперативі сходження до світу ідей, їх «очищення» від будь-яких забруднень і спотворень, які привносяться марною емпірикою. І, навпаки, мислення в рамках наукового пізнання

головним чином спрямоване саме на цю емпірику, її внутрішні закономірності і структурні композиції. Однак у цієї одвічної «суперечці реалістів і номіналістів», - і в тому і в іншому випадку, - мислення відіграє ключову роль.

Сильною стороною даного розділу є розкриття специфіки і сутності мислення, взятого в історико-філософському контексті, а також вивчення ролі мислення в когнітивному процесі. Безпосередньо із сучасною соціальною практикою пов'язана та частина розділу дисертації де мова йде про місце концепту мислення в теорії *соціального конструктивізму*. Це особливо важливо в ракурсі проблем сучасного українського суспільства, що поступово переходить від брутальних практик вуличного анти-інтелектуального революціонізму до цивілізованих практик розумного соціального конструювання.

На особливу увагу заслуговує *третій розділ*, присвячений аналізу енергетичних характеристик мислення. (Див. *Розділ 3. Енергія мислення в процесі наукової творчої діяльності*). Це, мабуть, один з тих розділів, де найбільшою мірою проявляється новизна авторського дослідження. Тут тема пафосу думки, енергії мислення, яка традиційно ставилася до сфери художньо-поетичних образів («нам розум дав в сталеві руки крила») стає темою суворого наукового аналізу.

І це цілком виправданий підхід. Можна навести безліч прикладів того, як в різні історичні епохи падіння енергетичного потенціалу творчого мислення (епохи в яких за образом висловом поета «думка, мріяла на розм'якшеному мозку») призводило до колосальних цивілізаційним провалів. Тим більше ця проблематика актуальна зараз, коли вибухоподібне зростання і ускладнення глобальних викликів вимагають особливої мобілізації енергетики мислення. У цьому контексті доля творення повсякденної реальності безпосередньо залежить від енергетичного потенціалу нашого мислення, нашої здатності

енергійно долати протиріччя нашого бурхливого буття і його не менш бурхливої і конфліктної інтерпретації.

Відзначимо, що висуваючи високі вимоги до енергетичного потенціалу мислення, автор особливо виділяє його раціональний аспект. І це цілком обгрунтовано, тому що «вибухи» ірраціональної енергетики нерідко приводили до катастрофічних наслідків у світовій історії. У той же час, поміщаючи раціональність в епіцентр процесів мислення, автор сприймає раціоналізм насамперед як *критичний раціоналізм*. В іншому випадку раціональність, позбавлена самокритики, неминуче перетворюється в догматику і доктринальність, яка поступово кожен і втрачає ту саму розумову енергію, без якої неможливо творче перетворення дійсності.

Четвертий розділ присвячений аналізу найбільш репрезентативних дискурсів сучасності: постмодерністського дискурсу про деконструкцію філософського знання, дискурсу про нелінійність і синергетичні характеристики буття, дискурсу про рефлексивну природу самозародження істини. (Див.: *Розділ 4. Креативні інтенції мислення в інтелектуальних дискурсах сучасності*).

В даному розділі містяться цікаві та оригінальні спостереження автора за розстановкою смислових акцентів у філософії постмодернізму: «нарративізм» (Ж.-Ф. Ліотар); «людина як машина бажання» (Ж. Дельоз); «деконструктивізм» (Ж. Дерріда); «симулякр» (Ж. Бодрійяр); «антропоморфізм» (П. Козловські); «плюралізація раціональності» (Ю. Крістева); «дражливий суб'єкт» (С. Жижек) і ін. У дисертаційному дослідженні вірно помічений теоретичний внесок модернізму в розробку проблематики мислення ХХІ століття, оскільки він зосереджує розум на мінливості природи, життя, суспільства, технологій, мови, покліків буття, текстуальності, інакшості, тощо.

Заслуговує на увагу авторське розкриття смислу деконструкції як особливого способу думкової діяльності та специфічної методології, яка полягає у виявленні внутрішньої суперечності філософського або літературного тексту,

знаходженні в ньому «залишкових» смислів, які залишились від дискурсів минулого. В даному аспекті операція деконструкції нагадує дії грамотного слідчого, який прагне деконструювати неправдиві домисли і думки про скоєний злочин і реконструювати справжню картину події. Саме такий деконструктивізм потрібен мисленню сучасної людини, мозок якої перевантажений фальшивими, фейковими конструкціями реальності яка придумана всілякими маніпуляторами свідомості.

У контексті вирішення основних завдань дисертаційного дослідження цілком логічно виглядає звернення автора до проблем синергетики і динаміки нелінійного мислення. Методологічні установки синергетики розширюють інтелектуальне поле творчого пошуку, а концепція нелінійності дозволяє розкрити невичерпні можливості буття, яке несе в собі колосальну різноманітність форм і способів розвитку. Все це сприяє якісному зростанню рефлексивних здібностей мислення і його енергетичного потенціалу.

У цікавому ключі розглядається рефлексивне мислення як процес *самопородження істини*. Це — нестандартний і точний образ. Дійсно, будь-яка людина може свідчити про себе «Я є істина» лише в тій мірі в якій вона перманентно, без придумування і прикрас знаходиться в стані само-рефлексії і рефлексії навколишнього світу.

Також представляє інтерес залучення автором теоретичного досвіду феноменології в рамках якої рефлексія виступає *учасником «події»*. Тобто сам процес осмислення явища вже є його зміною. Це дуже «в тему», якщо говорити про сучасний глобальний «потік свідомості» з його здатністю видозмінювати реальність. У цьому сенсі нове звучання набуває фраза Дейла Карнегі: «Життя є те, що ми про неї думаємо».

Всі ці роздуми дозволяють автору говорити про рефлексивний процес як єдність інтуїції, уявлення та самовизначення, що і є основою творчого мислення. Намічені автором три дискурсивних лінії (тема деконструкції, тема синергетики і нелінійності, тема рефлексії як самопородження істини)

підкреслені автором не випадково. Саме вони, на наш погляд, визначають головні параметри соціокультурного простору ХХІ століття.

У п'ятому розділі дисертаційного дослідження (Див. *Розділ 5. Стратегії діяльності мислення у формуванні наукової освіти*) як у фокусі з'єднуються результати всіх попередніх теоретичних розробок автора. Адже справді, сенс всіх зусиль світових цивілізацій на всіх етапах їх трагічного життя зводився до головного – виховання високої культури мислення, здатного розумно і гуманно розробляти ефективні відповіді на нескінченні історичні виклики. Збій в цих стратегіях завжди приводив до панування вандалізму, мракобісся, низькопробної демагогії, незмінно заводив суспільство в глухий кут. Звідси таку пильну увагу автор приділяє проблемі генезису творчого мислення в епістемології і філософії. Адже саме з високої філософської школи починається висока культура мислення і висока культура знання. При цьому не можна випускати з уваги метаморфози «глобального трансформера» яким є світова цивілізація, яка ще відносно недавно оспівувала *homo technologicus*, але вже тяготіє до *homo virtualis*. В умовах тотальної віртуалізації сучасного світу, з урахуванням зростаючих загроз інтоксикації всього інформаційного простору псевдосмислами, тролінгом і фейковими новинами, що помітно послаблює нашу здатність протистояти глобальним викликам, є особливо витребуваною розробка ефективної стратегії наукової освіти. Причому головним пріоритетом, як справедливо стверджує автор, є філософськи розвинене, енергійне, раціонально-критичне наукове мислення. Саме цей імператив став смисловим ядром даного дисертаційного дослідження.

У той же час відзначаючи високі гідності дисертації М. С. Гальченко звернемо увагу автора на деякі положення його роботи, необхідність з'ясування та уточнення яких, на наш погляд, тільки посилять загальний ефект.

Так в першому розділі "*Феномен мислення у параметрі соціально-філософського дослідження*" в його першому підрозділі, "*Феномен мислення*

в трансформаціяx соціально-культурного простору і філософського пізнання» доцільно продовжити тему глобального соціокультурного простору розглядом наявного плюралізму соціокультурних просторів, кожний з яких задає свій стиль мислення і свій алгоритм філософського пізнання. Виходячи з такого бачення було б цікаво ознайомитися з авторською уявою про те як з цього плюралізму формується глобальний соціокультурний простір ХХІ століття.

У третьому підрозділі, «Дискурс мислення у формуванні смислу життя в ситуації глобалізації» автор правильно вказує на фактор інформаційної революції, яка змінила культурний ландшафт. Але теза про трансформацію цінностей від «логоцентризму» до «телоцентризму», що виходить з цього твердження, потребує більш ґрунтованого доопрацювання. Оскільки і «логоцентризм» і «телоцентризм» був присутній вже в роздумах античних філософів про сенс життя. Слід також врахувати, що у ХХІ столітті в різних культурних середовищах спостерігаються набагато більша різноманітність смисложиттєвих орієнтацій, ніж це здається на перший погляд.

Змістовність другого розділу «Концепт мислення в системі філософського і науково-теоретичного пізнання» значно виграла б від більш детального теоретичного доопрацювання функцій мислення в процесі пізнання взятого в історико-філософському контексті. В одному випадку пізнання може бути функціональним по відношенню до абстрактного мислення (платонівський світ ідей і його інобуття в емпіричному світі, або гегелівська проекція саморозвитку абсолютного духу на світ позитивного знання). В іншому випадку пізнання може бути зведене до накопичення і сухий систематизації експериментальних даних з граничною мінімізацією аспектів теоретичного мислення і творчої уяви в цьому процесі. У третьому випадку може взагалі відбутися «зрив зчеплення» між системою мислення і системою наукового пізнання, коли розумовий процес прокручується на «холостому ході», «ганяє по колу» абстрактні поняття, нічого не привносячи в реальний процес

пізнання об'єктивного світу. Ці та багато інших комбінації мислення і наукового пізнання мали місце і раніше, тому заслуговують розгорнутого історико-філософського аналізу головним чином в підрозділі 2.1. *«Специфіка та сутність мислення в контексті історико-філософського аналізу»*

У третьому розділі *«Енергія мислення в процесі наукової і творчої діяльності»* який, на наш погляд, становить квінтесенцію даного дисертаційного дослідження, є положення, які викликають певні питання. Зокрема в підрозділі 3.2. *«Філософсько-наукові основи розумного мислення: «ratio u creative»* є положення про те, що у «розумного індивіда місленнева діяльність поєднана з моральною відповідальністю». На жаль, багато історичних прикладів свідчать про те що розумність, раціональність розумової діяльності цілком можуть з'єднуватися з аморальністю та безвідповідальністю. Досить згадати про злочинну аморальність німецького нацизму, який здійснював геноцид багатьох народів при високій раціоналізації машини масового вбивства. Безумовно між раціональною розумовою діяльністю і моральною відповідальністю є взаємозв'язок, але він, як показує практика, не має жорсткого причинно-наслідкового характеру. Питання про вплив «правильного мислення» на моральний світ суспільства хвилював ще Сократа, і в даному підрозділі вельми цікавими були б роздуми про те, що змінилося з тих пір в поглядах на проблему співвідношення розуму та моралі.

Потребує більш широкого тлумачення і теза про те, що «спільнота адекватних, критично мислячих людей є основою демократії». В ідеалі цю тезу можна прийняти, але як бути з тією обставиною, що в перебігу більш ніж 2,5 тисячі років демократія неодноразово викликала глибоке розчарування (починаючи ще з її критики Платоном), піддавалася численним реверсам до авторитаризму (від монархізму Олександра Македонського і принципату Юлія Цезаря до різних варіантів фюрерства, вождизма, «інтегрізма» в ХХ ст., неоавторитаризма в пострадянських країнах,

активізації французьких правих, «Альтернативи для Германії» та інших прихильників етатизму у ХХІ ст.

Слід враховувати і сучасні технології інформаційного маніпулювання, методи інтелектуального “дауншифтингу”, які підривають самі основи адекватного, критично-раціонального мислення. А це ставить під знак питання можливість формування стійких і великих спільнот адекватних, критично мислячих людей як основи демократії. Всі ці питання вимагають більш докладного пояснення.

У розділі 4. *«Креативні інтенції мислення в інтелектуальних дискурсах сучасності»* і його підрозділі *«Суб'єктивізм постмодерного мислення: модус деконструкції»* міститься правильне в своїй основі судження про те, що «мислення в контексті постмодернізму постає як творчість, ”зустріч із новим” , подолання себе». Однак в сучасній філософській літературі міститься чимало критичних висловлювань на адресу постмодернізму, як того напрямку, який «зустріч з новим» і «подолання себе» не конвертував у нові ефективні стратегії мислення, констатуючи швидше розчарування і розгубленість, ніж енергію думки. Для більш об'єктивного розгляду феномена постмодернізму цей аспект варто розглянути більш докладно.

У підрозділі 4.3. *«Продуктивність рефлексивної природи мислення: досвід самопородження істини»* цілком можна погодитися з думкою автора про те, що продуктивність рефлексивного мислення багато в чому визначається відкритістю і вільним критицизмом рефлексивного дискурсу. Однак ця думка потребує подальшого розвитку і аналізу того, чому соціальний запит на вільну і інтерактивну рефлексію в ХХІ столітті в різних частинах глобального світу нерідко отримує відповідь у вигляді односторонньої та репресивної монологічності по лінії «влада-суспільство».

У 5 розділі: *«Стратегії діяльності мислення у формуванні наукової освіти»* в підрозділі 5.2. *«Модифікації наукового мислення: від homo technologicus до homo virtualis»* є обґрунтування необхідності отримання достовірного знання,

відокремленого від міфології, релігії і догматизму. З такою постановкою питання не можна не погодитися з одним лише застереженням: у сучасному філософському дискурсі досить гостро ставляться питання про міфологічний характер сучасного технологічного раціоналізму і появи нових пост-модернових релігій технотронної епохи. Настільки ж неоднозначну реакцію викликає положення про те, що «техніка і технологія є визначальними чинниками не лише новітніх форм соціально-економічної організації суспільства, а й чинником вибору цілей соціально-культурного і політичного розвитку суспільства». Справа в тому, що технологічний детермінізм, який явно посилюється в соціальному і культурному житті ХХІ століття, має досить серйозних опонентів. Ця традиція бере початок ще з виступів «ліриків» проти «фізиків» за часів СРСР і відзначена сьогодні маніфестаціями “алармистів” таких як Френсіс Фукуяма, або Юваль Ной Харарі, які пророкують наступ «постлюдського майбутнього». Особливо гостро стоїть питання про втрату гуманістичних орієнтирів в сучасному «ігровому суспільстві» у світі «трансформерів і покемонів». В даному аспекті було б цікаво більш розгорнуте судження автора з даної проблематики.

Наведені тут «примітки на полях» вельми змістовного і глибокого дослідження М.С. Гальченко є скоріше не «констатуваннями недоліків» а своєрідними «індикаторами напрямків» за якими може надалі рухатися і розвиватися аналітична думка автора.

В цілому ж робота М.С. Гальченко є самостійним і оригінальним інтелектуальним продуктом, зміст якого в повній мірі відповідає заявленій темі дослідження і демонструє той найвищий потенціал творчого мислення, про який йде мова в даній дисертації.

Якщо говорити про її інноваційну складову, то тут слід перш за все відзначити комплексність соціально-філософського аналізу творчого потенціалу мислення, взятого в трьох ракурсах: філософському, науковому і освітньому; системність в розкритті проблематики креативних здібностей і

когнітивних практик; креативність в розкритті перспектив науково-технічного, соціально-економічного и духовного розвитку через активізацію творчого мислення; доказовість здатності творчого мислення енергійно та глибоко формувати пластику сучасного глобального світу. Саме в цих своїх аспектах робота має великі можливості для апробації і вироблення ефективних соціальних методик, які сприяють формулюванню адекватних відповідей на глобальні виклики.

На основі вищенаведеного вважаю: дисертаційна робота М.С. Гальченко «ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ВИКЛИКАХ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ (соціально-філософський аналіз)» є самостійним науковим дослідженням і відповідає пункту 12.14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 року № 423, тому її автор гідний присудження йому наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія і філософія історії.

25.03.2020

**Офіційний опонент
доктор філософських наук
(спеціальність 09.00.03:
соціальна філософія і філософія історії)
Професор**

Попков В.В.

